

GAZDASÁGI LEHETŐSÉGEK UNOKÁINK SZÁMÁRA

JOHN MAYNARD KEYNES

fordította: Szegeci Máté

Újabban¹ súlyos gazdasági pesszimizmus lett úrrá rajtunk. Általános a vélemény, hogy a XIX. századot jellemző roppant gazdasági növekedés korszaka véget ért, az élet-színvonal emelkedése le fog lassulni – legalábbis Nagy-Britanniában –; és az elkövetkező évtizedben is inkább a gazdaság

hanyatlása, semmint fellendülése lesz jellemző.

Véleményem szerint ez az elgondolás súlyos félreértésen alapul. Nem az öregkor nyavalyái gyötörnek minket, hanem a túl gyors fejlődéséi: két gazdasági ciklus közti alkalmazkodás fájdalmassága. A technikai hatékonyság gyorsabban növekedett, mint ahogy a felszabaduló munkaerőt a gazdaság felszívhatta volna, túlságosan is gyors volt az életszínvonal emelkedése, a világ monetáris és bankrendszere pedig megakadályozta a kamatok egyensúlyi szintre süllyedését. [És még így is, az ezekből következő veszteség és romlás a nemzeti termék 7 és fél százalékára rúg; minden fontból egy shillinget és hat pennyt veszítünk, és csak 18 shillingünk és 6 pennynk marad, miközben, ha józanabbak lennénk, akár egy fontunk lehetne;

---

¹ Keynes, J.M.: *The economic possibilities for our grandchildren 1930. In: Essays in Persuasion. Collected Writings of John Maynard Keynes. Vol. IX.. 2nd edition Macmillan. London. Pp.*

A tanulmány alapját 1928-ban több kisebb társaság számára, többek között az Essay Society of Winchester College-ben és a cambridge-i Political Economy Clubban tartott beszédek képezik. Az 1930 júniusában előadásá bővített anyagból „Unokáink gazdasági lehetőségeiről” címmel tartott előadást Madridban. Nyomatásban a Nation and Athenaeumban 1930 október 11-én és 18-án, két részben jelent meg – a válság kellős közepén

persze ez a 18 shilling 6 penny felér egy 5 vagy hat évvel ezelőtti fonttal...] Elfeledkezünk róla, hogy Nagy-Britannia iparának kibocsátása 1929-ben nagyobb volt, mint bármikor korábban; hogy a külkereskedelmi mérleg többlete, amely új külföldi beruházásokra rendelkezésre állt – az import levonása után – tavaly nagyobb volt, mint bármely más országban, még az Egyesült Államokét is meghaladta 50%-al. Vagy például – ha már az összehasonlításoknál tartunk – hogyha felére csökkentenénk a béreket, visszafizetnénk államadósságunk négy-ötöd részét, és a többletünket természetlen aranyban halmozná fel, ahelyett, hogy legalább évi 6%-on kölcsönözzük, akkor megközelítenénk a most épp nagyon irigyelt Franciaországot. De előrelépés lenne ez?

Az uralkodó világgazdasági hanyatlás, az a hatalmas rendellenesség, amit a munkanélküliség léte jelent egy igényekkel teli világban, és a katasztrofális hibák, amelyeket elkövettünk eltakarják előlünk a felszín alatt zajló folyamatokat, megakadályozzák a dolgok helyes értelmezését. Úgy gondolom, hogy mindkét ma nagy zajjal hirdetett pesszimista álláspont még a mi időnkben hamisnak bizonyul majd: a forradalmárok pesszimizmusa, akik annyira sötétnek látják a helyzetet, hogy szerintük csak gyors változtatás menthet meg ben-

nünket; de ugyanígy a reakciósoke is, akik annyira ingatagnak tartják gazdasági és társadalmi életünk egyensúlyát, hogy semmilyen kísérletezést nem engednének meg.

A céloom ezzel az esszével mindazonáltal nem a jelen vagy a közeli jövő vizsgálata, hanem a rövid távú kilátások figyelmen kívül hagyásával távoli jövőbe vetni tekintetem. Ésszerűen milyen gazdasági színvonalat várhatunk mához száz évre? Milyenek unokáink gazdasági lehetőségei?

A világ civilizációs központjaiban élő egyszerű emberek életszíntvonala nem sokat változott mióta feljegyzéseink vannak, mondjuk Krisztus előtt 2000-től, a XVIII. századig. Fellendülések és visszaesések persze voltak. Pestis, éhezés és háborúk megpróbáltatásai. Aranykorok. De nem volt előrehaladó és folyamatos változás. Bizonyos időszakok talán 50%-al – legfeljebb 100%-al – jobbak voltak másoknál; a (mondjuk) 1700-ban befejeződött 4000 évben.

A növekedés alacsony szintjének, illetve a növekedés elmaradásának két oka volt: a fontos technológiai előrelépések bámulatra méltó hiánya és a tőkefelhalmozás elégtelensége.

A technikai felfedezések hiánya a történelem előtti időket a viszonylag modern időktől elválasztó időszakban igazán figyelemreméltó. Szinte minden iga-

zán fontos eszköz amely ismert volt a modern kor kezdetén, az emberiség rendelkezésére állt már a történelem hajnalán is. A nyelv, a tűz, ugyanezek a háziállatok, búza, árpa, bor és olajbogyó, eke, a kerék, az evező, vitorla, bőr, vászon és posztó, téglá és cserépedény, arany és ezüst, réz, ón, ólom – a vas Kr. e. 1000 előtt került a listára – a bank, a kormányzás, matematika, asztronómia és az egyház. Nem készült feljegyzés arról, mióta birtokoljuk ezeket a dolgokat.

Egy az írott történelem előtti időszakban kellett, hogy legyen a maihoz hasonló kora a fejlődésnek és felfedezéseknek – talán éppen egy az utolsó jégkorszak előtti kényelmes korban. De az ismert történelem nagyobb részében nem volt ilyen.

Azt gondolom a modern kor nyitánya a tőkefelhalmozás tizenhatodik századra eső kezdete volt. Úgy vélem – olyan okokból, amelyekkel nem akarom jelen gondolatmenetet terhelni – ez kezdetben az árak emelkedése, és a profitok ezek miatt megnövekedése miatt alakult így; amit a spanyolok által az Újvilágból behozott arany- és ezüstkincs okozott. Azóta pedig a kamatos kamat általi tőkefelhalmozás – mely annyi emberöltőn keresztül aludta Csipkerózsika-álmát – újjászületett és megújította erejét. A kamatos kamat ereje kétszáz éven át – megszédíti a képzeletet.

Hadd mutassam be ezt egy példán keresztül. Nagy-Britannia külföldi befektetései ma körülbelül négy milliárd fontra tehetőek. Ez nagyjából 6 és fél százalékos kamatot hoz évente. Ennek felét hazahozzuk és elfogyasztjuk, a másik felét – 3 és negyed százaléknnyit – újra befektetjük külföldön, kamatos kamattal. Valami ilyesmi zajlik már több mint 250 éve.

A britek külföldi befektetéseit a Drake által 1580-ban a spanyoloktól rabolt kincsre vezetem vissza. Abban az évben tért ugyanis haza a „*Golden Hind*” csodálatos zsákmányával. Erzsébet királynőnek jelentős részese-dése volt a portyát finanszírozó szindikátusban. A részéből visszafizette a teljes angol államadósságot, kiegyensúlyozta a költségvetést, és még így is 40000 fontja maradt. Ezt a virágzó Levantei Kereskedelmi Társaságba fektette. A Levantei Kereskedelmi Társaság nyereségéből alapították a Kelet-Indiai Társaságot, és ennek a hatalmas vállalkozásnak a profitja vált a későbbi angol befektetések alapjává. Nos, 40000 font 3 és negyed százalékos kamatos kamattal növelt értéke történetesen hozzávetőleg megfelel a mindenkor külföldi angol befektetéseknek, ma pedig körülbelül 4 milliárd fontra rúg, ami – mint már mondtam – a jelenlegi külföldi befektetéseinknek felel meg. Tehát minden font, amit

Drake hozott, mára 100000 font-ra hízott. Ekkora a kamatos kamat ereje!

A tizenhatodik században kezdődött a tudomány és technika fejlődésének nagy korszaka; fokozódó növekedéssel a tizennyolcadik századtól. A tizenkilencedikben pedig valóságos özönné dagadt a fejlődés árja: szén, gőz, elektromosság, benzin, acél, gumi, pamut, vegyipar, automatikus gépek és a tömegtermelés eljárásai, nyomda, rádió, Newton, Darwin és Einstein, és még ezer más – ahhoz, hogy itt számba vegyük – túlságosan is jól ismert és megszokott dolog és ember.

Mi lett mindennek az eredménye? A világnépesség hatalmas növekedése ellenére, amelyet szállással és felszereléssel kellett ellátni, az európai és Egyesült Államok-béli életszínvonal – véleményem szerint – négyszeresére nőtt. A tőke növekedése pedig bármely korábbi korszakénál jóval több mint százszor nagyobb volt. Mostantól fogva pedig nem is kell olyan hatalmas népesség-növekedéssel számolnunk.

Ha a tőke növekedési rátája évi 2 százalék, akkor a világ tőkeállománya húsz év alatt felével nő, száz év alatt pedig hét és félszeresére. Képzeljék el ezt anyagi javakban: házakban, közlekedési eszközökben és így tovább.

Eközben a gyártási és szállítási technológiák gyorsabban fejlőd-

tek az elmúlt 10 évben, mint bármikor korábban a történelemben. Az Egyesült Államok egy főre jutó ipari termelése 40%-al volt nagyobb 1925-ben, mint 1919-ben. Bizonyossággal állítható, hogy Európában az átmeneti akadályok ellenére is évente több mint 1%-al nő a technikai hatékonyság. Bizonyos, hogy az a forradalmi technológiai változás, amely eddig főleg az ipart érintette, hamarosan a mezőgazdaságban is kifejti hatását. Lehet, hogy az élelem termelésében is olyan hatékonyságnövekedés előestéjén állunk, mint amilyen a bányászatot, ipari termelést, és szállítást már átalakította. Nem is olyan sok idő múlva – úgy értem még a mi életünkben – képesek lehetünk ugyanazt az ipari, mezőgazdasági vagy bányászati tevékenységet a megszokott munkaerő negyedével ellátni.

Ennek a változásnak a hevessege most még kárunkra van és nehezen megoldható problémákat okoz. Azok az országok szenvednek viszonylag kevésbé, amelyek nem tartoznak a fejlődés élcsapatához. Új betegség kínoz bennünket, melynek a nevét talán még sok olvasó nem hallotta, de az elkövetkező években sokat fogja, nevezetesen a *technológiai munkanélküliség*. Ezt a munkanélküliséget az okozza, hogy gyorsabban fedezünk fel a munkaerőt megtakarító megoldásokat, mint

ahogyan új feladatokkal el tudjuk látni a munkaerőt.

De ez csak az alkalmazkodás átmeneti hiánya. Mindez hosszú távon azt jelenti, hogy az *emberiség megoldja a gazdasági problémát*. Azt jósnám tehát, hogy a haladó országok életszínvonala száz év múlva a mai négyszerese és nyolcszorosa között lesz. Semmi meglepő nem lenne ebben, még a mai tapasztalataink fényében sem. Ennél nagyobb növekedést sem lenne oktan fontolóra venni.

II.

Az egyszerűség kedvéért most tegyük fel, hogy száz év múlva gazdasági értelemben mindannyian átlagban nyolcszor jobban állunk majd, mint ma. Kétségkívül nem kell, hogy bármi meglepjen ebben a feltételezésben.

Nos, kétségkívül igaz, hogy az emberi szükségletek kielégíthetetlennek tűnnek. De valójában két csoportra oszthatóak: azokra, amelyek abszolútnak tekinthetőek, abban az értelemben, hogy mindig jelenvalók, függetlenül attól, hogy többi ember helyzete milyen; és azokra, amelyek relatívnak tekinthetőek – vagyis amelyek kielégítésével magunkat a többi ember fölé emelhetjük, vagy különbnek érezhetjük. A második osztályba tartozó szükségletek, amelyek a felsőbbség iránti igényt hivatottak kielégíte-

ni, valóban kielégíthetetlenek lehetnek; hiszen minél magasabb az általános színvonal, azok annál magasabbak. De ez már nem feltétlen áll az abszolút szükségletekre: hamarosan elérhetünk egy pontot – talán sokkal hamarabb, mint bármelyikünk gondolná – ahol ezek a szükségletek kielégülnek, olyan értelemben, hogy energiánkat inkább nem gazdasági jellegű céloknak szenteljük.

A végkövetkeztetésem pedig – úgy gondolom – annál megdöbbenőbbnek fogják találni, minél tovább gondolkoznak rajta.

Arra a következtetésre jutottam, hogy, feltéve ha nem lesznek jelentős háborúk, se komolyabb népességnövekedés, akkor az emberiség gazdasági problémája megoldható – de legalábbis a megoldás közelébe kerülhet – száz éven belül. Ez azt jelenti tehát, hogy a gazdasági probléma nem az emberiség örökös problémája – ha a jövőt tekintjük.

Kérdezhetnék persze, hogy mi is olyan meglepő ezen? Nos azért meglepő, mert ha a jövő helyett a múltat vizsgáljuk, a gazdasági probléma, a küzdelem a fennmaradásért a mai napig az első számú, legszorongatóbb gondja volt az emberiségnek – és nem is csak az emberiségnek, de az egész élővilágnak, mióta csak élet van a földön.

A természet minden ösztönünket és hajlamunkat a gazdasági

probléma megoldására fejlesztette. Ha pedig ez megoldódik, az emberiség elveszíti hagyományos célját.

Javunkra válik ez? Ha valaki egyáltalán *[at all]* hisz az élet valódi értékeiben, akkor legalább távlatilag lehetőséget láthat arra, hogy a hasznunkra lesz. Mégis rettegéssel gondolok arra, amikor az átlagembert generációk hosszú során meggyökeresedett szokásai és ösztönei néhány évtized alatti sutba dobására fogják kérni.

A mai nyelvezetet használva: kell „idegösszeomlástól” tartanunk? Némi tapasztalattal már rendelkezünk: az ilyenfajta „idegösszeomlás” máris elterjedt az amerikai és angol jómódú feleségeknel; akik közül sok boldogtalan, mivel a gazdagságuk megszabadította őket hagyományos feladataik és elfoglaltságaik kényszerétől, és nem tartják elég élvezetesnek a vasalást, főzést és varrást, ha már nem kapcsolódik hozzá gazdasági szükség – ugyanakkor nem igazán találnak semmi szórakoztatóbbat.

Azoknak, akik a napi kenyérért izzadnak, a szabadidő vágyott kincs – míg csak meg nem kapják.

Ahogy az öreg takarítónő önmagának írt sírfeliratán áll:

*[Ne sirassatok barátaim, ne is bánkodjatok,
hisz én már szabad vagyok,
semmit sem csinálok.]*

Ez volt a mennyországa. Másokhoz hasonlóan, akik vágyakoznak a szabadidőre, őt is magával ragadta a gondolat, milyen jó is lenne az idejét zenehallgatással tölteni – álljon itt még két sor a verséből:

*[Hisz égi dallamok ringatják lelkem
s még csak nem is kell énekelnem]*

És mégis csak azok számára lesz elviselhető az élet, akik majd énekelnek – és milyen kevesen tudnak közülünk!

Hiszen teremtése óta először kerül majd szembe az ember valódi és örökös problémájával: hogyan használja a szabadságát, melyet a gazdasági kényszertől megszabadulva nyert – és hogyan éljen szabadidejével, melyet a tudomány és a kamatos kamat biztosít majd számára – arra, hogy bölcsen, kellemesen, és jól éljen.

A fáradhatatlan kitartó pénzcsinálók mindnyájunkat magukkal vihetnek az anyagi jólét birodalmába. De azok az emberek, akik életben tudják tartani, és egy tökéletesebb teljességre tudják fejleszteni magát az élet művészetét, és nem adják oda magukat anyagi javakért, lesznek azok, akik élvezni tudják majd a bőséget, amikor eljön.

Úgy gondolom nincs olyan ország és olyan nép, amely aggodalom nélkül nézhet a szabadidő

és jólét kora (f)elé. Túlságosan is sokáig tanultuk a küzdelmet élvezet helyett. Az átlagembernek szörnyű nehéz elfoglalnia magát, ha nincsenek különleges képességei – és különösen ha már elvesztette kapcsolódását a földhöz, a szokásokhoz, vagy a hagyományos társadalom szeretett szabályaihoz. Elég nyomasztó kilátásokkal szembesülünk, ha a mai gazdag osztályok viselkedéséből és eredményeiből indulunk ki – éljenek bármely részén a világnak. Hiszen úgymond előőrseink ezek, akik felderítik nekünk, többieknek az ígért földjét, és felverik ott sátraikat. Márpedig, úgy vélem, azok legtöbbje, akiknek független jövedelmük van – de nincs semmilyen társaságuk, kötelezettségük, vagy kötődésük – végzetesen kudarcot vallott a vele szemben tornyosuló probléma megoldásával.

Biztos vagyok benne, hogy kicsit több tapasztalattal a természet eme újonnan lelt adományát egészen máshogyan fogjuk majd használni, mint ahogy a mai gazdagok, és egészen másként fogjuk életünket megtervezni, mint ők.

Még hosszú időn át elég erős lesz bennünk az örök gyarlóság, így továbbra is mindenkinek szüksége lesz valamennyi munkára, hogy elégedett legyen. Több dolgot végzünk majd, mint a mai gazdagok szoktak, akik egyszerűen túl büszkék, hogy kisebb

munkákat, feladatokat maguk elvégezzenek. Nem szabad azonban túlon túl mohónak lennünk – hogy a megmaradó munkát a lehető legszélesebb körben oszthassuk el. Három órás műszakokkal, és tizenöt órás munkahetekkel hosszú időre megoldható lenne a gond. Napi három óra munka valószínűleg kielégíti legtöbbünk gyarlóságát!

Más jellegű változásokat is várhatunk. Ha a vagyon halmozása elveszíti társadalmi jelentőségét, az hatalmas változásokat hoz az erkölcsökben is. Képesek leszünk megszabadulni két évszázad lidérces ál-erkölcsi elveitől, melyek a legundorítóbb emberi tulajdonságok némelyikét emelték a legmagasabb erények helyébe. Valódi értékén tudjuk majd kezelni a pénzsóvárságot [*money-motive*]. A pénz önmagáért való szeretetét – megkülönböztetve a pénzt, mint az élvezetekhez és az élet örömeihez és hasznos dolgaihoz jutás eszközéhez fűződő vonzalomtól – annak fogjuk tekinteni, ami valójában: némileg visszataszító betegségnek, olyan félig patológias, félig bűnös hajlamnak, melyet enyhe iszonyattal bízunk az elmeorvosok gondjaira. Végül leselejtezhetjük majd mindazon társadalmi szokásainkat és gazdasági eljárásainkat melyek a javak elosztását, a gazdasági előnyök és hátrányok elosztását érintik, és melyeket ma mindenáron fenntartunk – bár-

mennyire is ízléstelenek és igazságtalanok önmagukban –, mert mérhetetlenül hasznosnak bizonyulnak a tőkefelhalmozás elősegítésében.

Természetesen még később is sok olyan ember lesz, aki erős, kielégítetlen céltudatossággal vakon hajszolja majd a gazdagságot – hacsak valami megfelelő helyettesítőt nem talál. De a többieknek már nem kell ünnepelni és bátorítani őket. Alaposabban meg kell vizsgálnunk ezt a „céltudatosságot” mellyel a természet legtöbbször – különböző mértékben – felruházott. A céltudatosság ugyanis azt jelenti, hogy inkább a cselekedeteink jövőbeli hatásaival foglalkozunk és nem azok értékével vagy közvetlen hatásával a környezetünkre. A „céltudatos” ember hamis és megtévesztő örökkévalósággal próbálja felruházni cselekedeteit, mivel rajtuk keresztül érdekeit időben elhalasztja. Nem a macskáját szereti, hanem a macskája kölykeit; sőt, igazság szerint nem is a kölyköket, hanem a kölykök kölykeit, és így tovább a macskák végezetéig. Hiszen neki a lekvár nem lekvár, hacsak nem egy rekeszsel van belőle – mégpedig holnap és sohasem ma. Így lekvárját folyamatosan a jövőbe taszajtván, abban reménykedik, hogy ezzel örökre kifőzi magának. Hadd emlékeztessenek Lewis Carroll Sylvie és Bruno című művéből a professzorra:

„Csak a szabó az uram, a számlácskájával” – hallatszott egy alázatos hang az ajtón kívülről.

„Á, nos hamarost elrendezem a dolgát,” mondta a professzor a gyerekeinek „csak várjatok egy percet. Mennyi is az idén a számla fiam?” A szabó bejött miközben beszélt.

„Hát már annyi sok éve kettőzódik, tudja” válaszolta a szabó mogorván „hogyan szeretném most már a pénzemet megkapni. Kétezer font lenne.”

„Ó, hiszen az semmi!” jegyezte meg a professzor könnyedén, a zsebébe nyúlva, mintha mindig legalábbis ekkora összeget hordana magával. „De nem akarna-e még egy évet várni, és négyezret kapni? Gondoljon bele, milyen gazdag lehetne! Akár király is, csak akarnia kell!”

„Nem tudom, hogy akarnék-e király lenni” mondta a férfi elgondolkodva „de ez igencsak sok pénznek látszik! Nos, azt hiszem, várnék egy évet...”

„Hát persze!” – válaszolta a professzor – „Látnivaló, hogy maga eszes ember! Jó napot, fiam!”

„Meg kell valaha is adnod a pénzt?” – kérdezte Sylvie miután becsukódott az ajtó a hitelező mögött.

„Soha gyermekem!” – felelte a tanár határozottan. – „Míg csak meg nem hal, évről évre meg akarja majd duplázni a pénzt.”

Tudod, mindig megéri várni egy évet, hogy kétszeres pénzt kapj!”

Talán nem véletlen, hogy éppen az a faj tette a legtöbbet a kamatos kamat elvéért, és szereti különösen az emberi intézmények e legcélszerűbbikét, amely a halhatatlanság ígéretének vallásaink lényegévé és középpontjává válásáért is a legtöbbet tette.

Így jogosnak gondolom, hogy visszatérjünk a vallás és a hagyományos erkölcs néhány biztos és kétségbenvonhatatlan elvéhez – hogy a kapzsiság bűn, uzsorakamat kikényszerítése vétség, és a pénz szeretete gusztustalan; hogy azok járnak igazán az erény és a józan bölcsesség útján, akik a legkevésbé gondolnak a holnapra. Újra az eszközök fölé fogjuk helyezni a célokat, és a jót választjuk[?] a hasznos helyett. Tisztelni fogjuk azokat, akik meg tudják tanítani, hogyan töltsük el az időt erényesen és jól; akik az egyszerű dolgokban is örömet lelik, a rét virágaiban, akik se nem vetnek, se nem aratnak.

De vigyázat! Mindennek még nem érkezett el az ideje. Még legalább száz évig áztatnunk kell magunkat és másokat egyaránt, hogy a tisztességes a becstelen, és a becstelen a tisztességes; mert a becstelenség hasznos, a tisztesség pedig nem az. Pénzéhség, uzsora és takarékoskodás kell, hogy legyenek a bálványaink – legalább még egy kis ideig. Mert

csak ezek vezethetnek minket ki a napvilágra a gazdasági kényszerűség alagútjából.

Ennélfogva a már nem is olyan távoli jövőben az emberiség anyagi környezetében valaha bekövetkezett legnagyobb változást várom. Természetesen mindez fokozatosan fog bekövetkezni, nem földindulásként. Valójában a folyamat már el is kezdődött. A dolgok állása úgy alakul majd, hogy egyre nagyobb és nagyobb osztályok és csoportok mentesülnek majd tulajdonképpen a gazdasági kényszerűség szorítása alól. A kritikus változás akkor válik felismerhetővé, amikor ez az állapot már annyira általános lesz, hogy az egyének egymással szembeni feladatai megváltoznak. Hiszen mások számára azután is ésszerű lehet a gazdasági célszerűségnek megfelelően cselekedni, hogy saját magunknak többé már nem az.

Az, hogy milyen gyorsan érzük el a gazdasági áldás e fokát, négy tényezőtől függ: a népességszabályozó képességünktől; a háborúk és a belső széthúzás elkerülésére való elkötelezettségünktől; attól hogy azokat az ügyeket, melyek rendszeren a tudomány hatáskörébe tartoznak, a tudomány irányítása alá helyezzük; és a felhalmozás arányától, melyet a termelés és a fogyasztás eltérése határoz meg. Ezek közül az utolsó természetes módon adódik, az első hátról.

Eközben nem árt majd fokozatos előkészületeket tenni az eljövendőkre, az élet szépségeivel és a hasznos tevékenységekkel is kísérletezve és próbálkozva.

De legfőképp ne értékeljük túl a gazdasági probléma fontosságát, és ne áldozzunk fel látszólagos szükségszerűségből más, fonto-

sabb, és maradandóbb ügyeket. Ez szakértők dolga kellene, hogy legyen – mint a fogászat. Ha a közgazdászok el tudnák érni, hogy szerény és kompetens embereknek gondolják őket – a fogászokhoz hasonlóan – nos, az csodás volna.